

vracia na samý počiatok svojej knihy. Uvedením teoretických argumentov popri historických faktoch podporil svoju koncepciu ideí v modernizácii slovenskej spoločnosti.

Publikácia vyšla v anglickom jazyku. Keďže sa u nás v súčasnosti zosilňuje úsilie prebudiť záujem o myšlienkovú tvorbu na Slovensku (tak v aktuálnom, ako aj v historickom rámcovaní), vydanie tejto práce vo svetovom jazyku zrejme má, prirodzene, pokiaľ sa jej dostane potrebnej propagácie, reálnu možnosť preniknúť k zahraničnému (odbornému) čitateľovi a napomôcť tak spoznávaniu a možno aj pochopeniu myšlienkového diania v krajine, ktorá je zatiaľ pre mnohých možno len zeme-pisným pojmom.

Jana Balážová

PhDr. Jana Balážová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR

MORÁLKA AKO ČOSI "NAVYŠE"?

DAGMAR SMREKOVÁ, ZUZANA PALOVIČOVÁ: Podnikateľská a environmentálna etika. Bratislava, IRIS 1999, 144 s.

Otázka z nadpisu, ktorú si autorky *Podnikateľskej a environmentálnej etiky* okrem iných otázok kladú, je viac ako na mieste v súvislosti s rôznymi "kauzami" a mnohými ďalšími nie práve pozitívnymi javmi v hospodárskom živote našej spoločnosti. Hoci stúpenci radikálneho ekonomického liberalizmu považujú morálku v ekonomike za čosi "navyšé",¹ aj ich koncepcia trhového hospodárstva, "neviditeľnej ruky" trhu, stojí na zamlčanom predpoklade platnosti všeobecných morálnych regulatívov. Ak by totiž, ako na to poukazujú autorky, na trhu prevažovala prax nedodržiavania dohôd a neplnenia zmlúv, trh by sa zrútil, pretože by sa nikto na nikoho nemohol spoľahnúť. Ak by napríklad v obchodoch samoobslužného typu prevažovali spotrebiteľia-zlodeji nad pozitívnymi kupujúcimi, tento typ predaja by prakticky zlikvidovali. Ak by prevažná časť občanov považovala výber daní za nelegitímnu činnosť vlády a prestala by dane odvádzať, nemohli by sa financovať nevyhnutné verejné statky a služby a pod.

"Samozrejmy" predpoklad istého sociálneho (morálneho) prostredia, systému mravných hodnôt a noriem, ktorý v podstate "zadarmo" umožňuje trhu a hospodárstvu vôbec fungovať, je istým spôsobom analogický "samozrejmemu" predpokladu prírodného prostredia ako rozsiahleho systému či skladu surovín, energií a zdrojov, ktoré sa nekazia a nevyčerpávajú, aj ako magického transformačného systému, ktorý

¹ Morálka zvyšuje podľa nich náklady rozhodovania, keďže vopred vyraduje z hry ako nemorálne projekty, ktoré sa orientujú výlučne na maximalizáciu vlastnej užitočnosti - zisku, vlastnej potreby či pohodlia, osobných ambícií atď.

"zadarmo" ochotne prijíma, rozkladá a vstrebáva všetky produkty spoločenskej výrobnjej aktivity.

Oba predpoklady boli "neviditeľnými" piliermi moderných ekonomických teórií, ale málokedy sa s nimi počítalo ako s východiskovým "kapitálom" a temer vôbec sa nechápali ako zmysel a cieľ zhodnocovania. Naopak, ekonomicky motivované aktivity človeka prejavovali (a stále prejavujú) nebezpečnú tendenciu jedno i druhé prostredie devastovať. Kým v prípade morálneho prostredia bolo od začiatku jasné, že ide o duchovno-hodnotovú devastáciu, v prípade prírodného prostredia až radikálna fyzická devastácia prinútila človeka pochopiť, že aj to súvisí s pustošením duchovných, v prvom rade etických hodnôt.

Preto považujem za celkom prirodzené a sympatické, že autorky predkladajú problematiku na prvý pohľad rozdielných disciplín ako dve stránky jednej mince.² Kým podnikateľská etika sa podľa nich týka správania jednotlivcov a organizácií pôsobiacich vo sfére podnikania, environmentálna etika sa vzťahuje na správanie jednotlivcov, organizácií, spoločenstiev a kultúry vôbec voči živej a neživej prírode. Keďže zmyslom etiky je zdôvodniť to, čo by malo byť, na rozdiel od toho, čo je, teda vytýčiť hodnotovo žiaduce rámce rozhodovania a konania človeka vo vzťahu k sociálnemu i prírodnému prostrediu, etická reflexia má v sledovanom kontexte oponovať jednak neoklasickej vízii, podľa ktorej "neviditeľná ruka" trhu všetko zariadi, a jednak tradične prijímanému predpokladu, že príroda dokáže zvládnuť akúkoľvek krízovú situáciu a ponechaná sama na seba obnoví rovnováhu a stabilitu. Voľný trh, napriek tomu, že zaručuje slobodu podnikania a efektívnosť transakcií, nie vždy podporuje sociálne a hodnotovo žiaduce správanie, obhájitelné z environmentálneho hľadiska. Sféra podnikania a životné prostredie sa tak ocitajú pod spoločným imperatívom ochrany pred morálne spornými rozhodnutiami a praktikami.

Autorky uvažujú o tom, akú nádej majú disciplíny zdôvodňujúce starosť o morálne hodnoty vo sférach, kde sa individuálne a spoločenské dobro či súkromné a verejné záujmy nezriedka dostávajú do konfliktu. V tejto súvislosti si kladú ďalšie otázky: Možno akceptovať akékoľvek podnikateľské rozhodnutie len preto, že nie je v rozpore so zákonom? Predstavuje zákon a jeho kontrolné a sankčné mechanizmy dostatočnú bariéru voči nezodpovedným a nekalým podnikateľským praktikám? Je zákon postačujúcou garanciou toho, že podvody budú pod kontrolou a že z nečestného konania sa nebude môcť dlhodobo profitovať? Alebo treba podnikanie podriadiť aj inému typu regulácie, nielen zákonom stanoveným pravidlám? Aký význam majú hodnoty korektnosti, dôvery, spoľahlivosti, zodpovednosti v podnikateľských transakciách? Prečo zavádzať morálne normy a hodnoty do takej svojbytnnej sféry, akou je rozhodovanie orientované kalkulom nákladov a výhod? Ako rozpoznať vo vlastnom konaní hranicu, ktorú by sme už ako morálne subjekty nemali prekročiť, hoci zákon nám v tom nebráni? Čo determinuje naše rozhodovanie vo vzťahu k životnému prostrediu? Sú to len právne a technické normy, alebo treba naše vzťahy a správanie voči prírode upraviť aj morálnymi regulatívami? Existujú nejaké morálne normy zaväzujúce nás vo vzťahu k živej

²Možno by skôr "sedelo" prirovnanie s vetvami vyrastajúcimi z toho istého kmeňa a prinášajúcimi plody toho istého druhu.

i neživej prírode? Aké sú to normy a čím ich možno zdôvodniť? Čo máme podporovať, čomu máme zabrániť a v mene čoho?

Ťažiskom práce je analýza postavenia, povahy a predmetu podnikateľskej a environmentálnej etiky, doplnená poukazom na väzby medzi svetom podnikania a životným prostredím. Odpovede na vyššie uvedené otázky sa autorky pokúšajú nájsť v štyroch kapitolách. Prvú z nich, *Morálka, etika a aplikovaná etika*, venovali otvoreným otázkam, terminologickým problémom, súčasnému postaveniu etiky, špecifikám filozoficko-etickej reflexie, ako aj vzťahu všeobecnej a aplikovanej etiky. V druhej kapitole *Podnikateľská etika* sa zaoberajú úlohou etiky v ekonomickej činnosti, zrodom a rozvojom podnikateľskej etiky a jej teoretickými problémami. V tretej kapitole *Environmentálna etika* sa sústreďujú na etickú dimenziu vzťahu človeka k prírode, približujú zrod a rozvoj environmentálnej etiky ako vednej disciplíny a jej teoretické problémy. V štvrtej kapitole *Svet podnikania v sieti sociálnych a environmentálnych súvislostí* sa pokúšajú vymedziť priesečník, spoločné problémové pole, na ktorom sa podnikateľská a environmentálna etika stretávajú a dopĺňajú.

Pri hodnotení našich pomerov nemohli svoje úvahy zakončiť inak ako presvedčením o nevyhnutnosti zmeny hodnotovej orientácie a postojov - či už na úrovni jednotlivcov, podnikových organizácií, decíznej sféry, alebo spoločnosti všeobecne. Očakávajú, že implementácia morálnej dimenzie do podnikateľských rozhodnutí zabráni tomu, aby sa vypočítavý inštrumentálny rozum ako kritérium maximálnej efektívnosti naďalej využíval na ospravedlnenie deformácií trhu (nekalá súťaž, podvody, korupcia a pod.), aby sa ním legitimizovali extrémny v rozdeľovaní bohatstva, rast nezamestnanosti a pod. Hodnotová reorientácia vo vzťahu k životnému prostrediu a k reprodukcii prírody so všetkými jej nenahraditeľnými funkciami by sa zase mala stať rozhodujúcim impulzom na to, aby sa starosť o životné prostredie presunula z polohy deklarovanej priority do roly jedného z nealternatívnych cieľov spoločenského rozvoja.

Na záver mi nedá nevyjadriť uspokojenie nad tým, že takéto knihy predsa len vychádzajú. Sú čoraz potrebnéjšie ako teoretická vzpruha pre každého, kto si želá, aby v živote našej spoločnosti opäť zavládol "dobrý mrav", aby podnikanie nepripomínalo "beh džungľou", kde sa koná podľa zásady "Uchmatni čo môžeš a stráť sa!", ale aj pre každého, kto si želá, aby sme svojim potomkom nemuseli ukazovať v múzeách, kto všetko okrem nás ľudí ešte na Zemi žil. Dúfam len, že si nájdú cestu k tým, ktorí by ich mali čítať v prvom rade (ak od neustáleho počítania nezabudli čítať!).

Dušan Špirko

PhDr. Dušan Špirko, CSc.
Katedra manažmentu CHTF STU
Radlínskeho 9
812 37 Bratislava
SR